

До спеціалізованої вченої ради Д 41.086.03
Національного університету
«Одеська юридична академія»
65009, м. Одеса, вул. Фонтанська дорога, 23

ВІДГУК

**офіційного опонента – доктора юридичних наук,
професора, Заслуженого юриста України Кізлової Олени Сергіївни
на дисертацію Стаценко Олени Сергіївни на тему:
«Набуття права власності на нерухоме майно за
набувальною давністю»,
поданої на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук
за спеціальністю: 12.00.03 - цивільне право і цивільний процес;
сімейне право; міжнародне приватне право**

Актуальність теми дослідження. Дисертація Стаценко Олени Сергіївни присвячена дуже важливій і актуальній теоретичній і практичній проблемі набуття права власності на нерухоме майно за набувальною давністю за законодавством України.

Набувальна давність – порівняно нове поняття для цивільного права України, що з'явилося із введенням у дію Цивільного кодексу. Новизна такої підстави набуття права власності, лаконічність правових норм, що закріплюють умови та порядок набуття права власності за давністю володіння, породжують низку проблем теоретичного характеру та зумовлюють різні підходи у судовій практиці при вирішенні конкретних справ. Зазначені чинники і зумовлюють актуальність дослідження у цьому напрямі. Крім того, існує потреба у застосуванні набувальної давності виникає, насамперед, для упорядкування правового режиму так званого за давності майна. Труднощі у застосуванні ст. 344 ЦК України про

набувальну давність обумовлюють увагу наукової доктрини і практики до реалізації цієї законодавчої новели. Поверхневий аналіз змісту вказаної статті не дає відповіді на питання, необхідні для однакового застосування судами зазначеної норми. Потребують наукового визначення такі поняття, як «володіння», «набувальна давність», «володіння майном як своїм», «відкритість володіння», «безперервність володіння», «сумлінність володіння», «титulyність володіння», «добросовісність володіння».

Актуальність даної проблеми, також, акцентується на необхідності оцінки ефективності існуючого інструментарію, що використовується для регулювання відносин, що виникають у зв'язку з набуттям права власності на нерухоме майно за набувальною давністю відповідно до положень ЦК України.

При цьому, вирішальне значення набуває концептуальний аспект проблеми. Ті ідеї та теорії, які домінували протягом останніх десятиліть, щодо сутності набуття права власності на нерухоме майно, в тому числі за набувальною давністю, сьогодні виявилися неефективними, що викликає, в свою чергу, розробку нових підходів до регулювання досліджуваних питань. Зазначені вище обставини свідчать про необхідність комплексного наукового дослідження набуття права власності на нерухоме майно за набувальною давністю за законодавством України на сучасному етапі.

Базовими засадами для розбудови цього інституту слугують праці таких науковців минулого, як Ю. Барон, М. Боголепов, О. Бутковський, Є. Васьковський, Ю. Гамбаров, Д. Грім, С. Муромцев, К. Неволін, К. Побєдоносцев, Й. Покровський, В. Хвостов, Г. Шершеневич. Сучасні українські правознавці також порушують питання, пов'язані з розвитком інституту набувальної давності. Але, варто зробити наголос, що вперше на науковому рівні проводиться комплексний аналіз питань набуття права власності на нерухоме майно за набувальною давністю за законодавством України.

Все це дозволяє зробити висновок, що питання правового регулювання набуття права власності на нерухоме майно за набувальною давністю є актуальними і з теоретичної, і з практичної точок зору, чим пояснюється доцільність обрання відповідної теми для дисертаційного дослідження О.С. Стаценко.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Теоретичні та практичні питання теми дисертації досліджувалися у межах виконання плану науково-дослідної роботи кафедри цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія» «Методологічні засади вдосконалення цивільного законодавства» на 2011-2015 роки як складової плану науково-дослідної роботи Національного університету «Одеська юридична академія» «Теоретичні та практичні проблеми забезпечення сталого розвитку української державності та права» на 2011-2015 роки (державний реєстраційний номер 0110U000671), а також плану науково-дослідної роботи кафедри цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія» «Цивілістичний вимір інтеграційного розвитку України» на 2016-2020 роки як складової плану науково-дослідної роботи Національного університету «Одеська юридична академія» «Стратегія інтеграційного розвитку України: правовий та культурний вимір» на 2016-2020 роки (державний реєстраційний номер 0116U001842).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків та рекомендацій. Вивчення змісту дисертаційного дослідження та наукових публікацій дисертантки надало змогу встановити, що висновки та рекомендації, наведені автором як результат проведеної роботи, свідчать про вміння, на підставі наукових пошуків, формулювати нові знання, тим самим вдосконалюючи певні доктринальні положення, що підкреслює їх обґрунтованість.

Виходячи зі змісту дисертаційного дослідження можна встановити, що робота відповідає цілям та завданням, які були поставлені автором дослідження. Обрана структура роботи дала можливість у повному обсязі розкрити тему дисертаційного дослідження. Протягом всього тексту дисертації прослідковується логічний поступовий перехід від дослідження загальнотеоретичних питань досліджуваного явища до конкретних доктринальних та правових проблем, що відповідає логіці проведення будь-якого наукового дослідження.

Позитивним моментом роботи є обраний дисертанткою підхід до вибору основних методів та напрямів дослідження, завдяки чому були вирішені окреслені завдання дисертації. Так, переважна більшість висновків та наукових положень дисертаційного дослідження О.С. Стаценко є достатньо обґрунтованими та достовірними, оскільки обумовлені використанням сучасної методології пізнання, застосуванням сукупності загальнонаукових та спеціальних методів пізнання (загальнонауковий діалектичний, логіко-семантичний, порівняльно-правовий, догматико-юридичний, системно-структурний тощо), врахуванням новітніх здобутків вчених-правознавців, залученням норм чинного законодавства України.

Позитивно характеризує представлену дисертацію, насамперед, багатогранна дослідницька база, в якій використані найавторитетніші теоретичні джерела в галузі цивільного права. Також, автор провів глибокий аналіз спеціальної літератури, присвяченої проблематиці роботи, що дало можливість сформулювати та обґрунтувати власну точку зору в тій чи іншій науковій дискусії, що ведеться навколо досліджуваних проблем. Основні положення дисертаційного дослідження опрацьовані із залученням певного масиву спеціальної літератури.

Відзначимо високу наукову культуру авторки, обґрунтованість та вивіреність теоретичних конструкцій, що й дозволило авторці чітко

сформулювати мету і завдання дослідження. Дисертантка підтвердила здатність до ведення наукової полеміки, обґрунтування своєї позиції, критичного аналізу теоретичних та нормативних джерел.

Дисертаційний матеріал викладається послідовно, логічно, юридично грамотно, що засвідчує її високий науковий потенціал. Робота позбавлена обтяжливих граматичних конструкцій, сприймається легко та цілісно.

Запропонована структура дисертації є досить обґрунтованою і логічно побудованою. Дисертаційна робота відзначається системним підходом до предмету дослідження. Дисертація складається зі вступу, 3 розділів, що містять 7 підрозділів, висновків, списку використаних джерел (300 найменувань) та додатків. Загальний обсяг дисертації складає 207 сторінок, і з яких основного змісту – 171 сторінка.

Структура дисертації повністю відповідає завданням дослідження, дозволяє послідовно розглянути всі проблеми та вирішити завдання, які поставлені дисертантом при написанні роботи. У роботі досліджуються три основні блоки питань. Перший блок присвячений постановці проблеми, дослідженню стану вивчення проблеми, визначенню методологічного підґрунтя ключових понять дослідження, розгляду динаміки розвитку законодавства з питань набуття права власності на нерухоме майно за набувальною давністю, аналізу наукових праць правознавців, які спеціально або опосередковано стосуються досліджуваних питань.

Другий блок питань пов'язаний із висвітленням загальних теоретичних та практичних проблем визначення поняття та правової природи набуття права власності на нерухоме майно за набувальною давністю, поняття та ознак нерухомого майна, право власності на яке набувається за набувальною давністю, а також підставам та умовам набуття права власності на нерухоме майно за набувальною давністю.

Третій блок питань, які досліджуються автором, визначає особливості порядку та правових наслідків набуття права власності на нерухоме майно за набувальною давністю.

В цілому, коло окреслених та вивчених у дисертаційному дослідженні проблем, мета та завдання дослідження, теоретична та емпірична база роботи, використання прийнятих в юридичній науці методів дослідження дозволяє зробити висновок про те, що дисертація є завершеною науково-дослідницькою роботою, що містить як цілу низку глибоких теоретичних узагальнень, так і сформульованих пропозицій щодо удосконалення національного законодавства в сфері набуття права власності на нерухоме майно за набувальною давністю.

Особливу увагу привертає ґрунтовний аналіз загальних положень набуття права власності на нерухоме майно за набувальною давністю, де автор пропонує визначення набувальної давності як інституту цивільного права, тобто сукупності правових норм, які регламентують виникнення права власності на нерухоме та рухоме майно, що попередньо належало на праві власності іншій особі, через добросовісне, відкрите та безперервне володіння цим майном як своїм протягом передбаченого законом строку (стор. 70 роботи). При цьому з'ясовано сутність інституту набувальної давності, яка, з одного боку, визначається його належністю до інституту строків, а з іншого, – тісним зв'язком із цивільно-правовим механізмом правонабуття. Набувальний строк, на думку авторки, це відрізок реального часу, що тягне юридично значущі наслідки у вигляді набуття права власності через дії фактичного володільця, які складають зміст давнісного володіння.

Заслуговує на увагу пропозиція дисертантки щодо доповнення ч. 3 ст. 344 ЦК України абзацом третім про встановлення підстав для перерви перебігу строку набувальної давності такого змісту: «Давнісне володіння переривається у таких випадках: 1) визнання права власності на майно у іншої особи і

передачі майна власнику; 2) залишення наміру володіти майном із метою набуття права власності за набувальною давністю шляхом відмови від володіння; 3) відчуження власником майна іншим особам; 4) втрати володіння; 5) пред'явлення у встановленому порядку позову власника або законного власника про право на майно.

Цікавим є висновок автора про те, що ознаками нерухомого майна, право власності на яке набувається за набувальною давністю є: 1) фізичні, тобто майно має міцний зв'язок із земельною ділянкою та не може бути переміщене без завдання шкоди; 2) економічні, тобто майном володіють та користуються тривалий час, майно має цінність, а переміщення цього майна може призвести до знецінювання; 3) юридичні, тобто правове регулювання відносин щодо нерухомого майна, право власності на яке набувається за набувальною давністю, застосування до вказаного нерухомого майна режиму державної реєстрації права власності на це майно за набувальною давністю після прийняття відповідного рішення судом (стор. 82-83 роботи).

Також, авторкою на стор.116-117, 120-121 роботи акцентується увага на необхідності розмежування таких правових категорій, як «підстави» та «умови» набуття права власності на нерухоме майно. Основною підставою набуття права власності на нерухоме майно за набувальною давністю, на думку авторки, є рішення суду, тоді як умови набуття – це певні обставини, наявність яких може бути підставою для набуття права власності на нерухоме майно.

Загалом можна стверджувати, що визначена мета дисертаційної роботи, якою є дослідження теоретичних і практичних проблем набуття права власності на нерухоме майно за набувальною давністю, розробка наукових понять і теоретичних конструкцій, що підлягають застосуванню при правовій регламентації досліджуваних питань; обґрунтовування і розробка конкретних пропозицій щодо вдосконалення чинного

законодавства України дослідження - досягнута, а дослідницькі завдання - розв'язані.

Протягом усієї роботи дисертантка не уникає можливості надавати власні міркування та пропозиції з приводу досліджуваних явищ і проблем, в дисертації наявна авторська позиція щодо вирішення заявленої проблематики, що також позитивно впливає на наукову новизну та практичну цінність роботи.

Слід зазначити, що відповідно до вимог, об'єкт і предмет рецензованої дисертації як категорії наукового процесу, співвідносяться між собою як загальне та часткове.

Достовірність та наукова новизна отриманих результатів. Представлена дисертація є першим у вітчизняній науці цивільного права спеціальним комплексним дослідженням набуття права власності на нерухоме майно за набувальною давністю. Наукова новизна дослідження даного питання пояснюється тим фактом, що у юридичній літературі правова природа досліджуваних питань вивчена недостатньо повно, адже у цивілістичній літературі питання набуття права власності на нерухоме майно за набувальною давністю практично не розглядалися. Потреба в цьому актуалізується у зв'язку з великою кількістю спорів, що виникають на практиці, при визначенні поняття та особливостей набуття права власності на нерухоме майно за набувальною давністю.

Проблема правового регулювання з набуття права власності на нерухоме майно за набувальною давністю за законодавством України на теоретичному рівні не була предметом всебічного наукового дослідження ні в радянський період, ні на сучасному етапі. Дисертація О.С. Стаценко певною мірою компенсує цю прогалину.

Дисертантка здійснила якісний науковий аналіз теми, що дало їй можливість досягти вагомих науково-теоретичних та практичних результатів, які мають ознаки наукової новизни.

Повнота викладу результатів дисертаційного дослідження та наукових положень в опублікованих працях. Основні теоретичні та практичні висновки, положення та пропозиції дисертаційного дослідження викладені у 13 публікаціях, у тому числі у 6 наукових статтях, опублікованих у фахових виданнях, перелік яких затверджено МОН України, 1 науковій статті, опублікованій у зарубіжному періодичному виданні з юридичного напрямку, а також у 6 тезах доповідей на науково-практичних конференціях.

Практичне значення дослідження полягає в тому, що робота містить комплексний аналіз проблем, пов'язаних із визначенням сутності, правової природи та підстав набуття права власності на нерухоме майно за набувальною давністю, наданням характеристики умовам та порядку набуття права власності на нерухоме майно за набувальною давністю, а також дослідженні особливостей правових наслідків набуття права власності на нерухоме майно за набувальною давністю. В науково-дослідній сфері теоретичні положення та висновки дисертаційної роботи можуть стати основою для подальших наукових досліджень набуття права власності на нерухоме майно за набувальною давністю як за законодавством України, так і законодавством інших країн.

Висновки та пропозиції, сформульовані в дисертації, можуть бути використані у законотворчій діяльності, зокрема, у процесі внесення змін та доповнень до ЦК України тощо. Положення дисертації можуть бути використані у навчально-методичній роботі, зокрема, при підготовці навчальних посібників і підручників з цивільного права, при викладанні курсу цивільного права, а також при розробці відповідних спецкурсів, що стосуються набуття права власності на нерухоме майно за набувальною давністю, а також захисту цивільних прав. Висновки та пропозиції, викладені в дисертаційному дослідженні, можуть бути використані в

практичній роботі органів юстиції, судових органів при вирішенні спорів у конкретних справах тощо.

Дискусійні положення дисертації та зауваження щодо її змісту. В цілому позитивно оцінюючи представлене дисертаційне дослідження, ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, їх достовірність і наукову новизну, слід звернути увагу на **окремі положення, що мають дискусійний характер.** У загальному вигляді їх можна сформулювати наступним чином:

- 1) Назва підрозділу 1.1 Розділу 1 роботи «Огляд літератури за темою дисертаційного дослідження» не відповідає змісту цього підрозділу, адже за текстом авторка досліджує загальні питання щодо набувальної давності, володіння, підстави володіння, давнісне володіння тощо. Тому хотілось би почути, яка саме література за темою дисертації проаналізована автором.
- 2) Розгляд у параграфі 2.2 Розділу 2 роботи нерухомого майна, як об'єкту набувальної давності є досить корисним та досліджуваним питанням у теорії цивільного права, але зведений в роботі, на наш погляд, лише до встановлення загальних ознак нерухомого майна. Але, в роботі відсутнє дослідження та окреслення тих видів нерухомого майна, щодо яких може бути набуте право власності за набувальною давністю. Адже саме з цього питання відсутня усталена судова та законодавча практика. Особливо це стосується таких видів, як земельні ділянки, безхазяйне майно, майно, яке вилучене з цивільного обігу та майно, яке є об'єктом комунальної власності. Це питання потребує роз'яснень під час захисту.
- 3) В дисертації використовуються терміни «давнісне володіння» та «набувальна давність», у зв'язку з чим потребує уточнення позиція автора, чи є ці правові категорії тотожними, чи ні. Крім того, також потребує пояснень, чому авторка розмежовує саме давнісне володіння та позовну давність, а не набувальну давність та позовну давність, адже саме ці категорії, на наш погляд, співвідносяться між собою.

4) В роботі авторкою розглядається та встановлюється визначення та різні наслідки застосування таких категорії, як «спосіб», «умови», «підстави» набуття права власності за набувальною давністю. Але, потребує пояснень з боку дисертантки, яку ж правову природу має набуття права власності за набувальною давністю, адже авторка встановлює, що «набувальна давність» це «інститут» (стор. 70 роботи), що «набувальна давність це не лише спосіб правонабуття» (стор.70 роботи, стор.10 автореферату), що «інститут набувальної давності є необхідною передумовою набуття права власності» (стор.70 роботи, стор.9 автореферату), а також, що набувальна давність це «складний юридичний факт» (стор.6 автореферату).

5) У підрозділі 2.3. «Правові підстави та умови набуття права власності на нерухоме майно за набувальною давністю» роботи (стор.84-117 роботи) авторка, розглядаючи таку умову, як добросовісність, вказує різні точки зору з цього приводу, проте не конкретизує свою позицію. Відповідно до однієї з позицій, встановлених вченими та усталеною сучасною судовою практикою, добросовісність не може бути умовою набуття права власності за набувальною давністю, оскільки особа, яка хоче набути таке майно, не може знати про незаконність підстав свого володіння (у зв'язку з не придбанням, а заволодінням, та відсутністю або невідомістю попереднього власника). У зв'язку з чим хотілося б уточнення з боку автора з цього питання.

6) Не зовсім зрозумілим є дослідження у підрозділі 3.2 «Правові наслідки набуття права власності на нерухоме майно за набувальною давністю» інституту правоздатності фізичної особи, якому присвячені сторінки 148-150 роботи. Хотілось би почути пояснення авторки з цього приводу.

Втім, зауваження мають здебільшого дискусійний характер, суттєво не впливають на якість роботи і не знижують загальної позитивної оцінки. Основні положення дослідження, розроблені

рекомендації та висновки, що сформульовані дозволили авторці достатньою мірою розкрити тему. Зміст дисертації свідчить про здібність автора до наукових пошуків, до аналізу складних та спірних питань, вміння раціонально відбирати, кваліфіковано узагальнювати та аналізувати різноманітні джерела, формулювати на цій підставі теоретичні та практичні висновки й рекомендації.

Зміст автореферату відповідає змісту дисертації.

Викладене дозволяє зробити висновок про те, що дисертація Стаценко Олени Сергіївни «Набуття права власності на нерухоме майно за набувальною давністю» є завершеною науковою працею, в якій містяться наукові положення та науково обґрунтовані результати, що розв'язують важливу науково-прикладну проблему правового регулювання набуття права власності на нерухоме майно за набувальною давністю.

Дисертація виконана на належному науково-теоретичному рівні, відповідає вимогам МОН України, п. 9, 11,12 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету міністрів України від 24 липня 2013 року № 567, а її автор – Стаценко Олена Сергіївна - заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата юридичних наук зі спеціальності 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право.

Доктор юридичних наук, професор,

Заслужений юрист України,

завідувач кафедри цивільного і

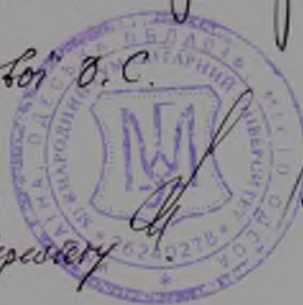
господарського права та процесу

Міжнародного гуманітарного університету

Кізлова О.С.

*Згідно з рекомендацією
засвідчую:*

*Ректор Міжнародного
гуманітарного університету
професор*

Головний Ю.Є.!